

УДК 711.168:332.1

**РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ ПОСЛУГИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ**

Карлова О. А., д.е.н., професор
Харківська національна академія міського господарства
Сапельнікова Н.Л., к.е.н., професор
Донецький державний університет управління

Стаття присвячена дослідженню аспектів функціонування та розвитку рекреації та туризму в регіоні. Розглянуто роль і значення туризму та рекреації у відтворенні продуктивних сил регіону. Визначена необхідність розвитку економіки рекреації.

Ключові слова: рекреаційна сфера, туристичні послуги, економіка регіону.

Постановка проблеми. Туризм та рекреація відіграють значну роль у житті багатьох людей, є джерелом поновлення енергії, сил, бажання працювати. З розвитком суспільного виробництва, зростає роль організації відпочинку для регенерації та розвитку життєвих сил людини, витрачених у процесі праці. Туризм - одна із галузей, завдяки якій пожвавлюється економічний стан країни і розвиток окремих регіонів. Як визначав Борисов К.Г., у рекомендаціях Гаазької (1989 р.) декларації по туризму (прийнята Міжпарламентською конференцією по туризму) зазначається: "У секторі туризму існують певні межі, далі яких процес децентралізації і деконцентрації йти може, як би там не було, без національного механізму, що забезпечує координацію туристичної політики держави на національному та регіональному рівнях"[1, с.234]. Межі ці регулює державне законодавче поле. Україна поки що не належить до провідних туристичних держав світу і цьому є свої причини. Має місце певне відставання від світових стандартів рекреаційно-туристичної інфраструктури, не набуто навиків у сфері рекреаційно-туристичного господарства, які б відповідали світовому рівню, тощо.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій Борушак М., Влащенко Н.М., Гулич О.І., Гринів Л.С., Герасимчук Н.М., Мамутова В.К., Прохорової М. С., Школи І.М. з питань теорії та практики туристично-рекреаційної діяльності показав низку питань, що потребують додаткового дослідження[2, 3, 6, 7, 8, 9]. На думку вчених, існують системні проблеми розвитку туризму й рекреації. Залишаються не достатньо вивченими соціально-економічні аспекти їх функціонування.

Метою досліджень, результати яких викладено у даній роботі, є визначення соціально-економічних складових туризму як форми рекреаційної діяльності та виокремлення їх значення для економіки регіону. Автори вважають, що розвиток туристської сфери в регіонах потребує державної

підтримки, розробка регіональних інвестиційних програм актуальна в умовах соціально орієнтованої економіки.

Виклад основного матеріалу. Метою розвитку туризму згідно Закону України «Про туризм» є охорона історико-культурних рекреаційних комплексів і формування конкурентоспроможної інфраструктури туристичного бізнесу[4]. Реалізація даної цілі передбачає рішення таких задач, як створення туристсько-рекреаційного середовища, збереження і використання історичного, архітектурного, етнологічного, культурного і природного потенціалу регіонів, надання туристських послуг міжнародного рівня.

У наукових визначеннях М.Борушак та О.Карлової знаходить місце соціокультурна функція туризму: туризм - це система та форма використання вільного часу і за допомогою сфери послуг у подорожах, що поєднує відпочинок зі зміцненням здоров'я людини, підвищенням її загальної культури і освіти і справляє на неї виховний вплив, ефективний засіб пізнання, підвищення культурного рівня особистості [2, 5]. Відповідно до Закону України "Про туризм" визначена туристська діяльність, як діяльність з надання різноманітних туристських послуг [4]. В контексті господарських взаємовідносин туристську діяльність визначають як виробничо-обслуговуючу діяльність з організації подорожей з туристською метою.

Сьогодні попри кризовий стан економіка держави працює незважаючи на збитковість деяких галузей. Така диспропорція пов'язана з відтоком фінансування (доходів, клієнтів) з галузей, що не мають пріоритетного характеру для держави.

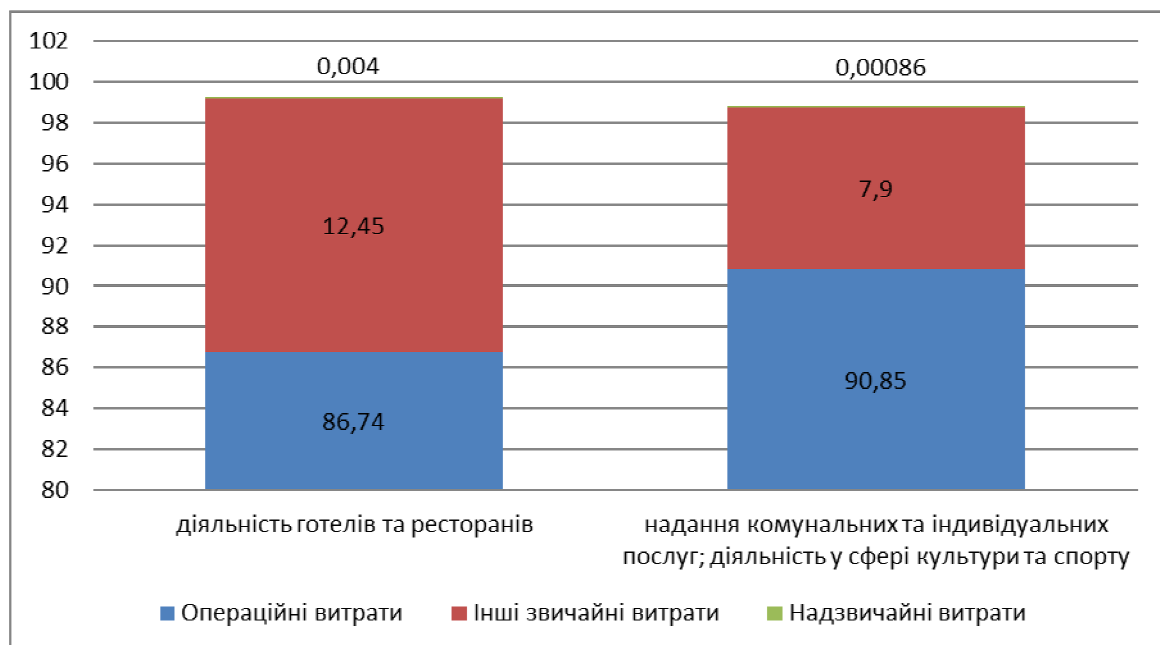

Рис 1. Структура чистого прибутку підприємств рекреаційної галузі за видами економічної діяльності в 2012 р.

Чистий збиток по підприємствам галузей в 2012 р. склав 224,6 млн. грн. по діяльності готелів та ресторанів, 2136,6 млн. грн. (9-те місце за збитковістю)

у сфері надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльності у сфері культури та спорту (5-те місце за збитковістю).

В сучасних умовах господарювання проблема створення рекреаційних комплексів з метою задоволення рекреаційних потреб населення та отримання прибутку постає особливо актуально. Виступаючи соціально-економічною складовою регіону, ця сфера формує значущу частку місцевого бюджету й задовольняє соціальні потреби населення. Наявність доступних рекреаційних комплексів на території міст та поза його межами виступає необхідною умовою підвищення якості життя населення і характеризує рівень розвитку регіону.

Прогнозування попиту на туристичні та рекреаційні послуги можливе на основі даних опитувань, маркетингових досліджень та статистичної інформації. Згідно з уявленнями, автори вважають необхідним наголосити на постійній кореляції ринку туристичних та рекреаційних послуг, що пов'язано з зміною економічної ситуації в Україні. Проектуючи правила закону Паркінсона «20-80» на ринок цих послуг, ми бачимо що 20-25 % населення є активними споживачами туристичних або рекреаційних послуг і гарантують 80% попиту на ринку. Величина та структура популяції, наявність вільного часу, освітній рівень населення, рівень доходів, рівень правопорушень, та загальний стан здоров'я населення регіону мають найбільший вплив на формування індивідуальних цінностей та пріоритетів населення виступаючи корелюючим фактором у ринковій сегментації послуг.

Аналіз стану міжнародного туризму в Україні свідчить, що до неї є інтерес у іноземних туристів, бізнесменів, вчених, фахівців, які користуються туристичними послугами. Одна з перешкод активізації міжнародного туризму в Україні - це відсутність належної реклами, необізнаність та не інформованість потенційних туристів, низька якість і обмеженість додаткових послуг. Ціни на послуги, що не завжди відповідають світовим стандартам якості, є бар'єром для багатьох іноземних громадян. Вартість туру з Європи до України в 1,5-2 рази вища, ніж до країн Азії чи Африки.

Туризм – це динамічне, розвинене, орієнтоване на споживача явище. Всесвітня рада з туризму і подорожей вказала на наступні характеристики сучасного туризму:

- це найбільша індустрія світу, що має приблизно 3,5\$ трильйона оборотного капіталу і включає такі компоненти як подорожі (круїзи, автобуси, літаки, автомобілі, залізниці); помешкання (готелі і мотелі, конференції, виставки, зустрічі); харчування (ресторани, кафе, бари); відпочинок і дозвілля (ігри, парки, розваги, атракціони);

- провідний платник податків;
- працедавець 127 млн. людей, тобто приблизно 15% зі всіх працюючих;
- сама прогресивніша галузь не тільки європейської, але і світової економіки.

Ця характеристика говорить про позитивно-активний вплив туризму в цілому на економіку регіонів та держави. Розглянемо окремі аспекти впливу туризму на економіку Харківського та Донецького регіонів. Найбільш відомі та

розвинені туристсько-рекреаційними центри: Старий Салтів, Коробові Хутори, Святі Гори, а також унікальні міста, що поєднують прикмети старовини і сучасності. Значення і вплив туризму для економіки регіону полягає в тому, що це сфера швидкого обігу капіталу, при відносно невеликих капіталовкладеннях, а також, це ефективний засіб модернізації інфраструктури. В окремих регіонах туризм є основним джерелом поповнення бюджетів. В містах Харкові і Донецьку активно будують нові готелі, мотелі, бізнес центри, розважальні центри, підприємства харчування. Всі ці заходи дають для регіонам додаткові робочі місця, додаткову зайнятість, збільшують надходження до міського та регіонального бюджетів. Велику роль в цьому відведено процесу розвитку шляхів сполучень як наземних, так і повітряних. Транспортній системі належить одне із ключових місць. Транспортні шляхи України повинні відповідати міжнародним вимогам та надавати можливість здійснювати перевезення швидко, безпечно, надійно, комфортно. Взаємодія двох галузей - транспорту і туризму - допоможе кожній з них у короткі терміни вирішити більшість питань, зокрема розбудови туристичної інфраструктури за напрямками національної мережі транспортних коридорів із залученням приватного капіталу (національного і закордонного). В Україні діє Програма функціонування національної мережі міжнародних транспортних коридорів. Її повна реалізація розв'яже проблему облаштування доріг, створить сприятливі умови для розвитку туристичної індустрії.

В Україні вже стало регулярним проведення міжнародних і національних туристичних виставок, салонів, бірж, ярмарків, фестивалів, конкурсів, які з кожним роком залучають все більше і більше іноземних гостей. Багато з цих заходів проводиться в Харкові та Донецьку. Отже, маючи певний ресурсний потенціал, туризм сприяє зміцненню економіки країни, наповненню державного та регіонального бюджету, зростанню добробуту українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

Україна знаходиться у сприятливій природно-кліматичній зоні, має багато визначних пам'яток історії, архітектури, тому нагальним, на думку Влащенко Н.М. та Мамутова В.К. є відтворення та використання цього потенціалу соціально-економічного розвитку держави та регіонів [3, с.154-162, 8, с.68-94]. Перспективним напрямком розвитку туристських послуг в регіонах є зміни структури цих послуг, тобто переорієнтація з виїзного туризму на в'їзний і внутрішній. Адаптація до європейської стратегії розвитку туристичних регіонів шляхом комплексної інтеграції регіональної, туристичної й екологічної політики необхідна для збереження та посилення конкурентоспроможності українських туристичних регіонів і підприємств на європейському рівні [8, 9]. Саме туризм у сучасному світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби.

Виникає логічне запитання про співвідношення семантичного навантаження наукових категорій «туризм» і «рекреація», оскільки дуже часто

ці два поняття сприймаються і подаються в літературних джерелах як синоніми. На думку, Прохорової М.С. «рекреація» - поняття значно ширше, оскільки включає практично всі види діяльності людини у її вільний від роботи час, який вона проводить поза своїм постійним помешканням, тоді як «туризм» - поняття вужче і глибше, оскільки цей процес супроводжується споживанням відповідних послуг, тобто купівлею певної продукції/товару чи послуг і використанням ресурсного потенціалу території [7, с.108-112].

У західному науковому світі дослідження рекреації тривалий час розвивалося незалежно від досліджень туризму. Традиційно туризм розглядався як комерційний економічний феномен, що базується на приватній основі. На противагу такому підходу рекреація і парки вивчалися як ресурс загальнодержавного використання і поширення. Тому дослідження рекреації фокусувалося на державному секторі. Вивчалися проблеми управління незайманою природою, неринкове оцінювання й аналіз рекреаційного досвіду. Вивчення туризму носило більш прикладний характер, який зосереджувався на традиційному приватному секторі (наприклад, туристська індустрія). Досліджувалися моделі подорожей, туристський попит, реклама і маркетинг. Такий поділ між цими видами діяльності зберігався до початку 1980-х років. Нині він значно знівелювався. І все ж, існують думки, що «туризм здійснюється в межах рекреаційної основи», а прихильники іншої точки зору намагаються довести, що «рекреація - компонент туризму».

Рекреаційний бізнес сам по собі доволі прибутковий. Проте буває так, що прибутковий об'єкт стає збитковим. У цьому випадку потрібно проаналізувати неприбуткові зони бізнесу і прийняти рішення. Може існувати безліч причин того, що певна зона не дає прибутку – можливо, це залежить від менеджера, відповідального за цей сегмент, чи якості надання послуг. Тому альтернативою може бути призначення іншого менеджера або видозміна продукту шляхом його продажу чи здавання в оренду.

Однак часто виникають ситуації, що потребують пошуку унікальних нестандартних рішень. Іноді навіть потрібно нехтувати усіма правилами. В основному це пов'язане з тим, що в рекреаційному бізнесі об'єднані різні бізнес-напрями, які у разі зіткнення можуть спричинити цілий спектр проблем. Для успішного управління соціально-економічним розвитком туризму та рекреації необхідно знати певні правила і дотримуватися їх.

Ефективне функціонування складових сфери послуг, які об'єднавши зусилля і фінанси закладів розміщення, харчування, лікувально-оздоровчих закладів, перевізників, науки, органів державного управління, забезпечать вирішення проблем розвитку рекреаційної інфраструктури в регіоні. Таким чином, ефективна рекреація сприятиме піднесенню конкурентоспроможності регіону, допомагаючи налагодженню взаєморозуміння між управлінськими структурами і бізнесовими колами при вирішенні регіональних соціально-економічних проблем.

Висновки. За результатами проведеного дослідження робимо висновок, що науково-методологічна база розвитку туристично-рекреаційного комплексу,

як частини соціально-економічної системи регіону знаходиться в стадії формування. Проаналізовані перспективи розвитку туризму та рекреації, дають підстави вважати, що за рахунок накопичення матеріальних науково-технічних та інноваційних засобів можлива та активізації туристичної діяльності в регіоні. На думку авторів надані висновки зумовлюють необхідність подальшого дослідження питання ефективності розвитку сфери послуг регіону.

Література

1. Борисов К.Г. Международный туризм и право./ К.Г. Борисов / - М.:НИМП, 1999. С. 220-241.
2. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів. Монографія./М. Борушак / – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288с.
3. Влащенко Н.М. Забезпечення соціально-економічного розвитку регіонального санаторно-курортного комплексу / Н.М. Влащенко /монографія/- Х.: Вид-во ТОВ "Друкарня МАДРИД", 2012. - 254 с.
4. Закон України «Про туризм»: Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
5. Карлова О.А. Комплексне бачення перспектив туризму та рекреації Харківщини / «Індустрія гостинності у країнах Європи» /О.А. Карлова// Матеріали 3-ї міжнародної науково-практичної конференції. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. – С.40–42.
6. Методика формування стратегій сталого соціально-економічного розвитку курортно-рекреаційних територій і туристичних центрів / Гулич О.І., Гринів Л.С., Герасимчук Н.М. / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2007. – 52с.
7. Прохорова М.С. Прогноз розвитку рекреаційних комплексів регіону в умовах активізації економіки / М. С. Прохорова // Вісн. Нац. техн. ун-ту “Харківський політехнічний інститут” : зб. наук. праць. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2010. – № 5. – С. 108–112.
8. Регіональні проблеми розвитку туризму та рекреації: Зб.наук.пр. / НАН України. Ін-т економіко-правових досліджень; Ред.кол.: Мамутов В.К. та ін.. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2005. – 341с.
9. Розвиток туристичного бізнесу регіону: Навчальний посібник / За ред. Школи І.М. – Чернівці: Книги – XXI, 2007. – 292с.

Summary

Recreation and tourism services: social and economic aspects of the functioning and development of / Karlova O., Sapelnikova N.

The article deals with the problems of recreational areas, in particular, the impact of recreation on the regional economy. Identified the key problem of recreational areas and their impact on the economy of the city and region.

Keywords: recreational area, tourist services, the region's economy.